

ROVT, NAJODMEVNEJŠA ZMAGA SLOVENSКИH PARTIZANOV 1941

Razmere na Gorenjskem in Cankarjev bataljon
jeseni 1941

Gorenjska je bila tista pokrajina, kjer je že poletna vstaja 1941 najbolj prizadela in pretresla okupatorjevo oblast. Nacisti so prav zaradi tega in zaradi pomembnosti pokrajine tako v geografskem, gospodarskem kot tudi političnem smislu silovito reagirali in s številnimi policijskimi enotami hoteli zatreti oboroženo vstajo na Gorenjskem. Zaradi tega se prvi partizani nikakor niso mogli izogniti številnim izgubam. A ker je šlo za nič manj kot za uničenje Slovencev v tej pokrajini, ki so jo že s 1. oktobrom — torej že po dobrih petih mesecih okupacije — hoteli »za vselej« priključiti k velikemu nemškemu rajhu, te žrtve niso bile zaman.¹

Hitlerjeve okupacijske sile so do jeseni 1941 z neprestanimi napadi uspele skrčiti prve enote gorenjskih partizanov. V teh bojih prvoborci niso imeli le žrtve, temveč so si pridobili tudi bogate bojne izkušnje, dasiravno so bili jeseni maloštevilni in slabo oboroženi. A take so značilnosti začetkov. Gorenjsko vojaško poveljstvo pod vodstvom Staneta Žagarja, Jožeta Gregorčiča-Gorenjca in Lojzeta Kebeta-Štefana pa je na zimo 1941 na osnovi navodil CK KPS in Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet spet začelo krepiti partizansko gibanje na Gorenjskem. Zorela je tako imenovana decembrsko-zimska vstaja. V tej vstaji so značilni predvsem trije dogodki iz delovanja Cankarjevega bataljona.²

Prvi: dne 12. decembra 1941 je ta maloštevilna partizanska enota, ki je tedaj premogla le 65—70 borcev, v Rovtu nad Škofjo Loko uničila vod okupatorjevih policistov.

Drugi: v silovitih bojih od 25. do 27. decembra 1941 v Poljanski dolini so v množični vstaji močne okupatorjeve sile izgubile okoli 60 mož.

Tretji: tridnevni boji januarja v Dražgošah.

V vseh treh primerih so dotlej še nikjer premagani nacistični okupatorjevi oddelki doživeli nepričakovano velike izgube.

Naš zapis pripoveduje o prvem dogodku, o uničenju okupatorjevega policijskega oddelka 12. decembra 1941.

Kako pomembna je bila ta partizanska zmaga v Rovtu, je čez nekaj dni, 18. decembra, po svoje prikazal tudi novi koroški gauleiter dr. Friedrich Rainer, ko je v Kranju govoril »slovenskim zastopnikom v občinski posvetovalnici«. Med drugim je tedaj rekel:

»... Führer mi je sedaj poveril nalogo, da to ozemlje pomirim in uredim ter preskrbim, da bo moglo tukajšnje ljudstvo živeti tako, kakor v Reich-u, ... da bo tako postalo srečno ...

Pred Moskva

Na cestah, ki vodijo proti vzhodu do Moskve, se premika neskončna vrsta nemškega dovoza. (PK-Aufnahme: Kriegsberichter Kühn, Atl. Z 1)

Med pripravami Cankarjevega bataljona na akcije pozimi 1941/42 so se Hitlerjeve divizije nevarno bližale Moskvi, podprte z letalskimi napadi (repr. iz Karawanken Bote 26. 11. 1941)

Takoj, ko sem prevzel svoje delo, sem slišal žalostno vest. Dne 1. decembra t. l. je morilska druhal na gnusen način umorila 8 Slovencev (v resnici 10, a za vse še niso vedeli — op. I. J.), ki so bili voljni sodelovati na podvigu ozemlja in so se izjavili za Führer-ja . . . Pri zasledovanju teh tolj je dne 12. decembra padlo 45 nemških stražnikov . . . Danes sem stal ob njihovih grobovih, o umoru samem pa sem poročal Führerju, ki me je pooblastil, naj uporabim najstrožja sredstva . . .³

Zmaga Cankarjevega bataljona sredi Gorenjske je torej odmevala v samem Hitlerjevem in Himmlerjevem Berlinu. Na Gorenjsko so začeli dovažati številne nove policijske bataljone. Začeli so z novim okrepljenim pogonom proti malemu Cankarjevemu bataljonu. Zato najprej nekaj podatkov o njegovem nastanku in o nekaterih njegovih podvigih v zadnjih mesecih pred Rovtom.

Cankarjev bataljon je bil ustanovljen blizu Vodiške planine na Jelovici 5. avgusta 1941 iz Jeseniške in Jelovške čete. Tega dne je bilo sicer prisotnih 120 ljudi, a premožgo so le 46 različnih pušk, 1 strojnico, nekaj samokresov in druge opreme. Toliko ljudi se je priključilo bataljonu predvsem zaradi name-ranega napada na Begunje, do česar pa potem ni prišlo. Nemci so bataljon silovito napadli že 8. avgusta 1941, zaradi česar se je bataljon zmanjšal za tretjino. Ostalo je le še okoli 80 borcev. Po tem bojnem krstu se je bataljon zopet razšel na čete, čete pa na razne skupine, da bi bili manj ranljivi.⁴

Sledili so hudi meseci preizkušenj. Poveljstvo gorenjskih partizanov je Cankarjev bataljon zaradi večje udarnosti in varnosti zopet združilo v drugi polovici oktobra 1941. Bataljon si je taborišče izbral in uredil na 948 metrov visokem Sv. Mohorju, ki je zelo ustrezal manevriranju. Na vse strani Gorenjske, zlasti na levem bregu Save, je bilo mogoče priti tudi podnevi. Predvsem so bili v tem okolišču aktivisti OF, ki so storili vse, da bi bataljon uspeval čim bolje. To je bilo še posebej potrebno zato, ker je sneg to jesen padel že 23. oktobra in po hribih ni več skopnel. In prav tedaj se je na Mohorju zbral ves Cankarjev bataljon, kajti tega dne je tja prigazila tudi Jeseniška četa.

Tedaj je bataljon štel le okoli 70 borcev, toda bili so prekaljeni in obogateni z nekajmesečnimi izkušnjami. Gestapo je medtem sicer vdiral v organizacije OF in KP, streljal talce, vendar uporniškega vrenja ni mogel zaustaviti. Borci Cankarjevega bataljona so vsak dan odhajali v akcije, kar je preganja-

nemu ljudstvu, ki mu je pretil tudi množični izgon, vlivalo upanje in voljo do sodelovanja s partizani in OF.

Bataljon je bil še vedno slabo oborožen, kar pa je vodstvo nadoknadilo s premeščanjem borcev na razne kraje. Da jih ne bi izdajali sledovi v snegu, so jim jih posamezni kmetje pomagali brisati s sanmi. Poleg nekaterih simpatizerjev nacističnega novega reda so bile v okolici tudi take hiše, kot je bila Tomažinova, po domače Kocjanova, v zaselku Laško nad Bukovščico pod Mohorjem, kjer je zaradi zaupanja in potreb nastalo prvo partizansko zatočišče ranjencev in bolnikov.

Tako je Cankarjev bataljon ostal v taborišču na Sv. Mohorju kar poldrugi mesec: od druge polovice oktobra do 9. decembra. Tako dolgo bivanje partizanov v enem samem taborišču je bilo zlasti spričo razmer nekaj izjemnega. K partizanski taktiki in varnosti je namreč brezpogojno sodilo pogosto menjanje taborišč. Vendar v vsakem gibanju so bile in so izjeme. Ta pa je bila sila pozitivna.

Sprva, kmalu po nastanitvi bataljona na Mohorju, enota ni bila kdo ve kako aktivna, kar je kritiziralo tudi vodstvo slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja, od sredine novembra pa so vsa Gorenjska, a tudi okupator, spremljali njegove akcije. Omenjam nekaj poglobitnih:

držno prehranjevalno akcijo je bataljon izpeljal 13. novembra. Z dvema kamionoma so borci prevozili velik del Gorenjske ter iz Resmanovega mлина v Zapužah pri Begunjah ter od mesarja in trgovca Kuharja iz Dupelj skozi Kranj prepeljali okoli 50 vreč moke ter večje količine mesnih izdelkov;

z domačimi aktivisti je bataljon 18. novembra 1941 prvič požgal most na Praprotnem v Selški dolini;

dne 19. novembra zvečer je skupina cankarjevcev napadla na Češnjici (tudi v Selški dolini) oddelek okupatorjevih policistov-telefonistov;

z aktivisti je skupina Cankarjevega bataljona 29. novembra iz Savnikove pretilnice v Škofji Loki odnesla Nemcem namenjeno zalogo volnenih izdelkov.⁵

Tu je potrebno omeniti priprave na organiziranje in začetek zimske vstaje. Po navodilih osrednjega slovenskega vodstva NOB in po nasvetih vrhovnega komandanta Tita naj bi na Gorenjskem skušali v upor pritegniti čim več ljudi ter osvoboditi nekaj ozemlja. To naj bi bilo južno od Save s središčem

Komandant Cankarjevega bataljona Jože Gregorčič-Gorenjc (poznejši narodni heroj) med španskimi borci v Madridu leta 1937. Kleči prvi z leve (x), spredaj leži njegov brat Ivan (x), zadaj v sredini stoji dr. Aleš Bebler (x). Gregorčič je padel 9. 9. 1942

v Poljanski dolini. To bi tudi preprečevalo izganjanje Gorenjcev po svetu, česar so se najbolj bali. S tem v zvezi je bil postavljen tudi štab gorenjskih partizanskih enot. Njegov komandant je postal Stane Žagar, njegov namestnik Jože Gregorčič, politkomisar pa Lojze Kebe-Štefan. Gregorčič je bil hkrati še vedno komandant Cankarjevega bataljona, njegov politkomisar pa Ivan Bertoncely-Johan. V tem času je bil to tudi edini partizanski bataljon na Slovenskem.

Sestavljen je bil tudi nov Pokrajinski komite KPS za Gorenjsko. Sekretar je postal Tone Dolinšek-Metod, člani pa Stane Žagar (dotedanji sekretar), Lojze Kebe, Jože Gregorčič, Tomo Brejc in Mira Tomšič-Kebe.

V zvezi z vstajo je bil pomemben sestanek njenih voditeljev, ki so ga imeli tik pred 1. decembrom pod vodstvom Staneta Žagarja pri Kocjanu nad Bukovščico, kjer je bilo varno zatočišče partizanov. Tu so se dogovorili o poteku zimske mobilizacije in organizacije okrepljene vstaje na večjem delu Gorenjske in o različnih nalogah, ki so bile povezane s tem. Sklenjeno pa je bilo tudi, da se bo Cankarjev bataljon premaknil iz Selške v Poljansko dolino, kjer je bil teren politično najbolj pripravljen za dviganje vstaje in tudi orožja je bilo tam več kot drugod zaradi razoroževanja jugoslovanske vojske ob razpadu. A vstajo je bilo treba dvigniti tudi v blejsko-bohinjskem ter jeseniškem predelu ter po možnosti še v okolici Šenčurja in Cerkelj.

Okoli 1. decembra ter kak dan prej in za njim se je na Gorenjskem in še posebej v Cankarjevem bataljonu zgodilo še več pomembnega. In sicer:

skupine Cankarjevega bataljona so med 1. in 2. decembrom na svojem območju justificirale deset okupatorjevih sodelavcev — domačih izdajalcev. O njih je že omenjeni novi gauleiter dr. Rainer v Kranju povedal, da so bili to Slovenci, ki »so se izjavili za Führerja«, kar je oprijemljiv dokaz, da so sodelovali z okupatorjem;

obširno akcijo so izvedli tudi terenski aktivisti 1. decembra (to je bil dan zedinjenja bivše kraljevine Jugoslavije). Tako, kakor v Ljubljani, so se tudi vsi večji kraji na Gorenjskem odzvali razglasu Izvršnega odbora OF, naj 1. decembra med 10. in 20. uro ne hodijo ven, naj izpraznijo ceste in javne lokale ter s tem manifestirajo enotnost jugoslovanskih narodov za boj proti okupatorju. Manifestirala je skoraj vsa Gorenjska od Škofje Loke do Kranjske Gore;⁸

pomemben pa je bil tudi odhod 12 borcev in poveljnikov, ki so bili takoj po justifikaciji izdajalcev 1. decembra poslani v bohinjski in jeseniški predel, kjer naj bi tudi izvajali okrepljeno mobilizacijo. V zgornjem gorenjskem kotu tedaj ni bilo partizanov, zato jih je bilo treba vsaj nekaj vrniti tja. Tu velja omeniti, da je bilo jedro Cankarjevega bataljona s tem skrčeno na okoli 60 mož. Odtod razlika od prejšnjih dobrih sedemdesetih;⁹

justifikacija okupatorjevih sodelavcev in naslednje akcije ter 7. decembra drugi požig mostu na Praprotnem, kar vse je že sodilo v priprave na širšo vstajo.¹⁰ Med prvimi se je odzvalo nekaj fantov Primorcev, ki so prišli iz Stražišča in se jih je pet na novo vključilo v Cankarjev bataljon. Tako bodo po 8. decembru zmanjšali izgubo dvanajstih, ki so odšli proti Bohinju in Jesenicam.¹¹

Zaradi tako oživljene dejavnosti Cankarjevega bataljona, ki se je že pripravljaj na prehod v Poljansko dolino, tudi okupatorjeve sile niso mirovale. Vznemirila jih je tako, da so bataljon neprestano zasledovale. O tem priča tipanje nemške policije na območju Sv. Mohorja. Čeprav je bilo bataljonsko taborišče za vrhom gore dobro skrito in maskirano, so policisti dne 9. decem-

bra, torej kmalu po požigu mostu na Praprotnem, prišli v njegovo bližino. Straža pa jih je pravočasno opazila in tako jim je bataljon lahko pripravil zasedo. V kratkem spopadu, ki je kmalu sledil, sta bila na vsaki strani po dva ranjena, a policijski oddelek, ki se je tedaj čutil prešibkega, se je umaknil.

To odkritje in spopad sta pospešila odhod Cankarjevega bataljona v Poljansko dolino. To je bilo tudi nujno, saj je policijska enota kapetana Blanka čez dva dni prišla v sam tabor, toda tedaj že izpraznjen. Policijske enote so zdaj Cankarjev bataljon sledile neprestano, kajti vedeli so, da se zadržuje na tem predelu.¹²

Okupatorjevo zaskrbljenost, zlasti na območju Selške doline, zasledimo tudi v dopisu orožniške postaje v Železnikih z dne 8. decembra 1941. V njem zveemo o skrbi za njihovega komisarja — župana Franca Benedika-Mlinarja iz Selc. Tam piše:

»Zaradi sedaj skrajno neugodnih varnostnih razmer je Benedik vsakodnevno bolj ali manj ogrožen glede osebne varnosti. Lahko pričakuje, da ga bodo komunisti prej ali slej napadli. Zato bi bilo zdaj prav in dobro, če bi temu županu za osebno varnost dodelili samokres. Pri tej priložnosti naj še opozorim, da so komunisti (beri: Cankarjev bataljon — op. I. J.) v zadnjih tednih prav v Selški dolini izvršili več terorističnih dejanj. Na primer: napad na vojake, uboj Nemcem naklonjenega Bernarda Luznarja, rušenje mostu pri Praprotnem in drugo. Torej — izredno ogrožajo to območje.«¹³

Vse to in še več je bilo tudi resnično.

Bataljonov premik proti Poljanski dolini

Cankarjevemu bataljonu v teh dneh niso ustrezali spopadi, kajti, kot smo videli, so bili njegovi načrti vse drugačni, širši. Zaradi dopoldanskega spopada se je bataljon še popoldne 9. decembra čez Mohor, Zabrekve in dalje Topole po zasneženih strminah spuščal k cesti in Sori v Selški dolini. Na tej poti je bataljon mimogrede mobiliziral zvečer 17 moških.

Hoja ni bila lahka, nekaj opreme pa je na saneh vlekel velik vol, ki so ga zaplenili v kroparskem župnišču. Preden so okoli enajstih ponoči prišli do mostu blizu Dolenje vasi, so se v lunini noči srečali z nemško patroljo. Sprva so bili na obeh straneh presenečeni, a ko je policijski vodja v nemščini začel spraševati, kdo je na oni strani, so partizani naglo poplegli in takoj začeli streljati. Policisti so takoj odgovorili z ognjem, a ko so ugotovili, da so partizani v premoči, so se hitro umaknili. Pri tem so imeli verjetno tri ranjene. Dejansko je bila orožniško-policijska patrolja razbita na tri dele. Sedem policistov je zjutraj prišlo v Škofjo Loko, vodja z dvema možema v Selca, ostanek, ki je slišal streljanje, pa je zasledoval partizane. Vendar jih je zgrešil, kajti šel je celo do Praprotnega. Tam pa ni bilo nobenih sledov za partizani, ki so se že prej, potem, ko so Soro prečkali prek goliškega mostu, povzpeli proti Golici, v zaselek pod Stirpnikom. V Zgornji Golici je bataljon počival, potem pa je nadaljeval hojo proti Stirpniku, kamor je prišel 10. decembra ob svitu. In tam je prebil ves ta dan in vso noč na 11. december. Tisti veliki vol je še vedno hodil z njimi.

To dopoldne pa je straža, ki je imela pregled vse do doline, ugotovila, da se je v dolini Luše pojavila kolona kakih 50 policistov. Zaradi tega so se iz naselja povzpeli v gozdíček nad njim. Okrepili so tudi straže in opazovali

okolico. Straža je videla teren vse do doline. Če bi se jim policisti približali, bi jih takoj in odločno napadli.¹⁴

Oddelek zasledujočih napadalcev je že ta dan res prišel v bližino premikajočega se Cankarjevega bataljona v Selški dolini, a tudi po Poljanski dolini se je bataljonu bližala policijska enota, ki so jo v moči čete poslali tja iz Sentvida. Vendar tudi ta tega dne ni prišla v stik s partizani.

V okupatorjevem poveljstvu so od izdajalca zvedeli, kje in kako se je tedaj gibal Cankarjev bataljon. Mobilizirani domačini z območja Mohorja, ki jih je bataljon pobral 9. decembra zvečer, so med spopadom pri Selcih izkoristili streljanje ter se porazgubili domov. Eden izmed njih pa je Nemcem povedal, da so partizani odšli v smer Golice, kar je tudi držalo. Je že moral o tem slišati v partizanskem poveljstvu, ki sicer nikoli vnaprej o premikih ni obveščalo moštva. Tako je zahtevala varnost. Zato je le malo manjkalo, da Cankarjev bataljon ni bil napaden že 11. decembra. Sovražnikov oddelek, ki je bataljon zasledoval iz izhodišča v Selcih, se je zato usmeril proti Golici, ker pa se je začelo mračiti, se je vrnil v dolino.¹⁵

Vsekakor pa je bila zdaj sled za bataljonom odkrita in napadalni nacistični policisti, vojaki in orožniki ne bi bili nacistični, če bi to sled spustili iz rok in izpred oči. Napetost in nevarnost je Cankarjevemu bataljonu spričo snega pretila dosti bolj, kot so računali. Vseskozi so bili v pripravljenosti. Vedeli in čutili so, da so zimska tla okoli njih vedno bolj vroča, čeprav jih vse od tistega streljanja 9. decembra zvečer ni nihče nadlegoval.

Sedaj, ko jim je policijski oddelek, ki so ga odkrili v dolini Luše, prišel tako blizu, je štab bataljona takoj odredil premik navzgor proti Rovtu.

S Stirpnika, ki se razprostira na višini od 635 do 740 metrov nadmorske višine, je bataljon pozno popoldne 11. decembra prigazil v Rovt, ki je razmetan na severnih obronkih Mladega vrha. Hiše in kmetije, raztresene sem in tja, so velike. Tudi kozolci so zidani in mogočni, zlasti »toplarji«, prav tako tudi gospodarska poslopja. Najvišje ležeča in tudi velika hiša je Debelakova. Stoji tik pod vojaško cesto, ki so jo speljali prek pobočij Mladega vrha na Blegoš. Zato so jo imenovali kar blegoška cesta. In prav Debelakovo domačijo je izbralo poveljstvo Cankarjevega bataljona za začasno namestitev, čeprav nihče tod ni poznal terena od prej. Od Debelaka je bil najboljši pregled po okolici in zlasti navzdol. Ob hiši, ki je bila zelo prostorna, je bilo tudi več gospodarskih poslopij, ki so omogočala namestitev vsega bataljona. Sicer pa je bilo tedaj v njem le okoli 65 borcev. Tja je z njimi prigazil tudi vol, premikajoča se »železna rezerva«.¹⁶

In prav ta del blegoške ceste je naslednji dan postal prizorišče svojevrstnega spopada, ki je postal uničujoč za oddelek 2. čete 181. rezervnega policijskega bataljona. To je tistega bataljona, ki je bil na Gorenjskem že od pomladi 1941 in je imel za seboj vrsto napadov na gorenjske partizane.¹⁷

Nenaden in silovit napad

Cankarjev bataljon, ki se je brez gospodarjevega vabila, kar zaradi nevarnosti ni bilo čudno, razmestil pri Debelaku, je mirno počival vso noč na 12. december. Borci so si tudi posušili obleko in ne le dobro odpočili, tudi izdatneje so se nahranili. Štab se je, kljub gospodarjevim skrbem, nastanil v hiši, borci pa so se razporedili v gospodarskem poslopju.

A četudi je bila noč, je poveljstvo postavilo in utrdilo straže tako, da ne bi prišlo do presenečenja. Tisti zasledovalski oddelek, ki so ga prejšnji dan opazili

v Luši, jim ni šel iz spomina. Zato so naročili borcem, naj ležejo oblečeni, obuti in z orožjem ob sebi. Vseskozi so bili pripravljene, da bi zasledovalce napadli, brž ko bi jih odkrili.

Ko se je začelo svitati, so stražarja, nekakšnega opazovalca, postavili tudi pri lini na Debelakovem seniku. Opreмили so ga tudi z daljnogledom. Že tedaj se jim je blegoška cesta zdela najnevarnejša, še posebej zaradi snega, kajti tudi zasledovalci niso mogli hoditi kjerkoli.

Da bi ta dan, za katerega je kazalo, da ga bodo vendarle preživel v miru, pojedli nekaj tople in izdatne hrane, ki je zadnje dni ni bilo, je poveljstvo velelo, naj končno pobijejo tistega velikega vola. Njegova juha in meso bosta okrepila že utrujene borce. To delo je opravil gorjanski prvoborec Janez Žvan-Dravski, eden izmed štirih bratov-prvoborcev.¹⁸

Noč je minila mirno in tudi jutranje patrolje, ki so se že vrnile z obhodov, niso opazile nič izjemnega. O policijskem oddelku, ki jih je zasledoval prejšnji dan, ljudje niso vedeli povedati nič vznemirljivega, vendar pa tudi ne o tem, da bi se vrnil v Škofjo Loko. Zato sta napetost in negotovost, ki sta prevladovala vse od prejšnjega dne, nekako začela popuščati. Utrujeni borci so komaj čakali na kaj takega.¹⁹

Poveljstvo je vedelo, da Nemci ne bodo odnehali, dokler jih ne bodo spet odkrili in napadli. Zaradi podatkov, ki jih je nemško poveljstvo dotlej zbralo o gibanju Cankarjevega bataljona, so se dogodki poslej razvijali silno hitro. Zgodovinar dr. Tone Ferenc je našel dokument, ki dokazuje, kako se je to odvijalo. Orožniški komandant za Gorenjsko, polkovnik Rudolf Handl s sedežem na Bledu, je namreč tedaj (povelje je datirano z 12. dec. 1941) 181. rezervnemu policijskemu bataljonu s štabom v Kranju poslal povelje, ki ga zaradi pomembnosti tudi navajam:

»Glede na svoje povelje z dne 3. decembra 1941, dnevnik št. 59/41 tajno, in glede na dejstvo, da se je neka pomembna tolpa premestila s predela severno od Selške doline v predel južno od nje, ukazujem, da morajo do nadaljnjega vse razpoložljive sile v primerni moči in ob ustreznem zamenjavanju s patroljami nenehno vdirati na območje med obema Sorama do črte na vrhovih Blegoša (k. 1362) — Kopriavnika — Mladega vrha — Mlake in tudi na planine severneje in južneje od njih. Pri tem je treba zelo upoštevati poizvedovalno službo. Inicijativnost in samostojnost sta pri tej nalogi samo po sebi umevna in nujna pogoja. Pri tem je treba kar se da stanovitno vplivati na podoficirje. V vseh teh zadevah pričakujemo posebno živahnost.«²⁰

Ker je to povelje datirano z istim dnem, ko je že prišlo do napada v Rovtu in so za »posebno živahnost« poskrbeli partizani, je polkovnik Handl na vsak način povelje iste vsebine vsekakor uspel sporočiti v Kranj že dan prej.

Nalogo, naj zasleduje in v primeru odkritja takoj napade partizane, je dobil drugi vod 2. čete 181. rezervnega policijskega bataljona, ki je štel 52 mož. Da je povelje dobil že prejšnji dan, govori podatek, da je vod del noči prespal v Javorjah (695 m), zjutraj pa je krenil navzgor proti Zaprevalu (859 m) in dalje po blegoški cesti.²¹ Hoja zaradi snega tudi zanje ni bila lahka in prav čudno je, da niso bili opremljeni ne z belimi maskirnimi oblačili niti s smučmi. To je bilo z njihove strani še zlasti neprevidno zato, ker so v bližini čutili partizane. Sicer pa je bilo za to odgovorno njihovo poveljstvo. Očitno še niso zadosti upoštevali sposobnosti in takratne udarnosti Cankarjevega bataljona, zato niso šli v napad z veliko močjo niti ne s smučarskimi oddelki, ki bi bili vsekakor neprimerno bolj učinkoviti. Vse je kazalo, da tedaj še niso imeli zadosti smučarjev.

Bataljonski politkomisar Ivan Bertoncelj-Johan, umrl leta 1968

Jaka Bernard, tedanji komandir 2. čete Cankarjevega bataljona, Gregorčičeva desna roka, poznejši narodni heroj, padel 8. 2. 1942

Vendar pa so se policisti od Zaprevala proti Rovtu bližali pravilno vojaško, z razmaki drug med drugim.²²

Partizanski stražar pri lini Debelakovega skednja je okoli desetih dopoldne opazil neko premikajočo se kolono od Zaprevala sem, ki ni mogla biti druga kot nemška. To je prek vodnika Franca sporočil komandantu Gregorčiču. Le-ta je skupaj s četnim komandirjem Jakom Bernardom pohitel na opazovalnico in z daljnogledom so ugotovili, da se jim je po blegoški cesti bližala kolona, ki je štela okoli 50 mož.²³ Ker so hodili v raztegnjeni koloni, je kazalo, da partizane slutijo nekje v bližini. Vsaj tako sta sklepala poveljujoča, ki sta se takoj odločila za zasedo nad cesto, četudi teren ni bil kaj prida ugoden. Ni bilo pravega kritja. Kljub temu so bili vsi borci navdušeni nad tako odločitvijo.

V zasedi so bili v desetih minutah in takoj pripravljeni na strel. Za seboj so na hitro zabrisali sledove v snegu. Gregorčič in Bernard sta se namestila na desno krilo zasede, tja, od koder je imela priti policijska patrulja. Borci so bili tudi opozorjeni, da nihče ne sme streljati prej, dokler ne bo ustrelil bodisi Gregorčič, bodisi Bernard.

Zaseda je bila na nekaterih krajih od ceste oddaljena le 20 do 40 metrov, zato je bilo treba streljati na izjemno majhni razdalji. Zato je bilo to veliko tveganje. Napeto so čakali na trenutek, ko se bo izza ovinka pojavila policijska predhodnica. Sneg in mraz sta še povečevala bojno napetost.

Politkomisar bataljona Ivan Bertoncelj-Johan je o teh trenutkih tudi zapisal:

»... Posebej je bilo naročeno, da v prazno ne smemo streljati... To tudi ne bo težavno, saj smo bili le nekaj deset metrov nad cesto... Pričakujemo torej trenutek, da se izza ovinka pojavi nemška patrulja-predhodnica. Napetost raste... potem se res pojavi nemška predhodnica, ki se previdno ozira na vse strani.

Kakih dvajset metrov za njo se je pomikala glavnina kolone. Njeno čelo pa je že skoraj prispelo do konca naše zasede...»²⁴

To so bili trenutki, ki partizanom niso obetali nič dobrega, saj so bili policisti odlično oboroženi in nekateri so imeli orožje že v rokah. Torej slutili so bližino partizanov, ki so za seboj sledove, kar so mogli, zabrisali, vendar je kazalo, da kakega presenečenja ne bodo dosegli. To pa je bilo poglavitno. A zdaj neopazen umik ni bil več mogoč. Če bi poskušali to, bi zanesljivo imeli brezplodne žrtve. Otrpli od mraza in napetosti so borci pričakovali dogovorjeni strel. Kakor rečeno, se je glavovina policijske kolone že čisto približala partizanski zasedi. Dogovorjenega Gregorčičevega ali Bernardovega strela pa še vedno ni in ni bilo. Živci so popuščali in nekateri so hoteli sprožiti že brez znaka. Policisti pa so prihajali vse bliže in bliže! Pa še psa, veliko zverino, so vodili s seboj. Ne bo dolgo, ko jih bodo, tako slabo prikrite nad cesto, odkrili in tedaj se bo ples odvijal drugače, kakor si je zamislilo partizansko poveljstvo! Prihajali so previdno in v razmaku. Zlasti prednji, ki so vendarle opazili neke sledove, so se vse pogosteje ozirali v smer nad cesto. Tisti, ki je hodil na čelu petčlanske predhodnice, se je naenkrat zdrznil. Bilo je očitno, da je na cesti opazil vidnejše sledi. To je bilo moč sklepati po tem, ker je z rokama zamahnil tako, da so se tudi ostali trije, štirje policisti v predhodnici pripravili na streljanje...²⁵

Tedaj pa se je zgodilo nekaj, kar je povsem spremenilo tok dogajanj. To je bilo nekaj na videz drobnega, nepomembnega in vsakdanjega, a za izid bližnjega spopada izjemnega in hkrati sila važnega. Iz smeri partizanske zasede je namreč priskakljal preplašen zajec. Skočil je na cesto in se znašel med presenečenimi policaji in tistim očitno dresiranim psom. Ko je psa opazil, se je pognal s ceste v strmino pod njo. Zaplaval je po mehkem snegu, ki je komaj dobro zapadel. Tega izziva pes ni zdržal. Iztrgal se je iz rok vodnika in se pognal za zajcem. Sledil je čuden lov, ki je utrujenim policistom omogočil počitek. To je bila nepredvidena zabava. Saj tam, kjer skačejo zajci, partizanov ali drugih živih bitij ne more biti v bližini! Tako so verjetno mislili tisti, ki so bili bolj v ospredju. Glavnina, raztegnjena tja daleč za ovinek, se je zdaj brezskrbneje zopet z orožjem na ramah kot velika harmonika začela stiskati proti opazujočim,

Henrik Biček, junaški mitaljezec Cankarjevega bataljona, padel 13. 1. 1942

Janez Perko, borec Cankarjevega bataljona in poznejši četni komandir v Kokrškem odredu, padel 14. 9. 1942

ki so se ustavljali spredaj, in se pridruževati gledalcem čudnega lova ... Zajec je še vedno uspešno bežal po snegu in pes ga nikakor ni mogel zgrabiti. Še preden se je lov končal, so se tudi vojaki iz začelja zgnetli ob prvih tako, da je bila vsa enota na cesti, zdaj zbrana na majhnem prostoru.

Toda predhodnica, pomaknjena kakšnih dvajset metrov naprej, je vedno jasneje kazala, da je opazila sledi. Vendar pa še ne partizanske zasede ... In ko je bil lov na zajca najbolj razigran, je odjeknil odrešujoči Gregorčičev strel! Za njim pa se je usul na nagnetene policiste ogenj iz dveh strojnic in iz okoli šestdesetih pušk, to je iz vsega orožja, ki so ga partizani premogli. Ura je bila natančno 10.45.

Večina zadetih policistov je že po prvih streljih obležala v okrvavljenem snegu. Vojaki iz predhodnice in tisti, ki še niso bili zadeti, so v hipu polegli na tla in začeli streljati v smer, od koder je prihajalo pokanje, to je iz bližine, kjer je bila partizanska zaseda. Najnevarnejši so bili streli izza cestne škarpe oziroma mostička, ki je držal na hlev Debelakove domačije. Nacistični policisti so bili dobro izurjeni za borbo, zato so takoj nudili odpor. Med streljanjem je bil zadet partizanski kuhar Jože Saksida, ki je obležal mrtev, prav pred to škarpno. Ker so policisti še vedno ostro streljali iz svojih zaklonov, so se partizani odločili, da jih izbežajo na cesto z jurišem.²⁶

Janez Žvan-Dravski pa je povedal:

»Na položaj sem pohitel še s krvavimi rokami, ker sem pravkar pobil vola, ki je že dvakrat ušel smrti ... Rovta ne bom pozabil nikoli, čeprav mi je že veliko ušlo iz spomina.

Lov na zajca je bil za policiste usoden. Prvi smo skočili na cesto Adolf Repe-Tilen, vodnik Biček, vodnik Pečnik, mitraljezec Miha Fister ter korenjaški Janez Perko, ki je nekaj policistov pomlatil kar sam s kopitom. Da ni bilo preplašenega zajca, bi se lahko zgodilo prav obratno, ker zaseda ni bila na ustreznem kraju. Nismo imeli kritja in tudi umik je bil možen le po strmi čistini. Tako pa smo s policisti hitro opravili.

Ko smo padlim policistom, ki so ležali križem po cesti in ob njej, pobrali orožje in opremo, smo pri njih dobili še marsikaj. Prav jaz sem pri nekom v listnici našel fotografijo z mrtvim partizanom, ki je ležal pred policisti. Na njej je bil, na veliko presenečenje, moj brat Lojz, ki je padel že 8. avgusta na Kotliču — Partizanskem vrhu na Jelovici. Kakšno čudno naključje! Tudi sliko Andreja Komarja, ki je 8. avgusta prav tako padel ob mojem bratu, smo dobili pri nekom policistu. Sliko sem izročil njegovemu bratu po vojni. To je dokazovalo, da je ta oddelek pripadal isti enoti, ki je naš, komaj ustanovljeni bataljon napadala že poleti na Kotliču — Partizanskem vrhu (to je tudi držalo, saj okupatorjevi dokumenti pravijo, da so v obeh primerih Cankarjev bataljon res napadle enote 181. rezervnega policijskega bataljona — op. I. J.). In še druge dokaze smo dobili pri ubitih policistih. Različne fotografije, ki smo jih našli pri njih, so dokazovale, da so bili pred tem že na Poljskem in tam zakrivali razne zločine. Tudi na hrbtnih straneh fotografij je bilo marsikaj čudnega napisanega.

Takrat smo dobili tudi prve brzostrelke, s katerimi pa še nismo znali upravljati. Tudi vodnik in star komunist Lojze Pečnik, ki je bil med nami najstarejši (rojen 1900), je dobil eno, ki pa jo je pozneje zamenjal zaradi »odbite cevi«. Zato pa je komandant Gregorčič, ki je orožje poznal še iz Španije, skočil k tistemu padlemu policistu in mu odpel še dragocene šaržerje ...»²⁷

Miha Fister, pogumni mitraljezec Cankarjevega bataljona, padel 13. 1. 1942

Franc Čopi-Borotin

Anton Ambrožič-Božo, ki je bil tedaj intendant 1. čete, pa je povedal:

»Opazil sem tistega policista, ki je izza škarpe ustrelil našega kuharja. Pomeril sem in ga, ker je bil čisto blizu, zadel v vrat. Obmiroval je. Nekaj policistov se je še skrivalo med Debelakovimi poslopji, a smo kmalu, čeprav ne z vsemi, opravili z jurišem. Enega izmed tistih, ki so se zatekli med stavbe, smo zajeli. Ker je bil le lažje ranjen, smo ga obvezali in ga izpustili. Pri pregledu njegove puške smo ugotovili, da ni nič streljal...

Ob tej priložnosti sem dobil tudi nove, ustrezne čevlje. Policistov sicer nismo sezuvali, a ker so mene in še nekatere druge čevlji zelo tiščali (ali pa so imeli strgane) smo morali prej ali slej dobiti druge. Moji čevlji so bili skoraj novi, a žal premajhni. Pri nekem podoficirju sem dobil uro in jo v spomin na naš takratni uspeh, nosim še sedaj. Še vedno dobro teče,« je dejal in stegnil roko, da sem si jo lahko ogledal.²⁸

Bataljonski medicinec, takratni študent Janez Konšek, pa je po zajetju med zasliševanjem gestapovcem na Bledu 5. februarja med drugim izjavil (gestapovci so ga ujeli v Kranju 4. februarja 1942, potem ko je bil izdan, ozebel in oslabeled, dne 19. aprila 1942 so ga s talci ustrelili):

»Gregorčič je kot komandant bataljona takoj po tistem, ko ga je straža opozorila, da se bliža policijska patrolja, odredil preplah. Razporedil nas je v defenzivno črto nad ovinkom ceste, prav nasproti prihajajočim. Nad to obrambno črto so bili razporejeni tudi mitraljezi. Ne morem reči natanko, koliko jih je bilo, a postavljenih je bilo najmanj 5 ali 6 (Konšek je tu namerno pretiraval, saj je bataljon imel tedaj le dve strojnici — op. I. J.).

Natanko o tem ne morem povedati tudi zato, ker spopada od blizu nisem videl, kajti od Gregorčiča sem imel naročeno, da naj se držim bolj zadaj in naj se v primeru nujnega umika zanimam samo za morebitne ranjence. Streljanje sem sicer dobro slišal, a tja doli na cesto sem odšel šele potem, ko sem bil tja poklican.

Ko sem prispel do ceste, streljanja še ni bilo konec, a kmalu se je vse pomirilo. Prečkal sem cesto ter našel prvega našega padlega Jožeta Saksido.

Kmalu so prinesli še Jožeta Bizjaka, ki je imel v trebuhu tri rane, nato Jožeta Dežmana z obstreljenim stegnom, za njim še Jakoba Šalamona, ki je dobil strel v hrbtenico. Ranjen je bil tudi Viktor Stražišar, in sicer dvakrat. Franjo Drobnič pa je bil ranjen v roko in nogo. Delal sem v hiši. Obvezoval sem jih in jim pomagal, kolikor sem mogel. Pri tem delu mi je pomagal eden naših borcev Viktor Benčan (po Rovtu se je Benčan vrnil domov, bil je aretiran in 31. marca 1942 ustreljen med devetindvajsetimi talci v Begunjah. Med temi talci sta bila tudi Ivan Tomažin st. iz Bukovščice in Lucijan Seljak, okrožni sekretar OF in KP Kranj — op. I. J.).

Med največjim delom pa je prišel v hišo komandant Gregorčič z nekim ranjenim policistom. Z dvema streloma je bil ranjen v prsi, vendar je še lahko hodil. Obvezal sem ga. Ostal je v Debelakovi hiši tudi potem, ko smo mi odšli.

Mrtvih policistov pa nisem videl, ker sem se moral zanimati za ranjence in jih pripraviti za transport, kajti za odhod se nam je že mudilo. A bili so tudi zunaj na zasneženi cesti, kamor pa jaz potem iz hiše nisem hodil.

O plenu mi je znano, da so bile policistom odvzete tri strojnice, več samokresov, kak par čevljev, dokumenti, ure, denar . . . kar vse je bilo potem oddano poveljstvu . . .²⁹

Franc Čopi-Borotin, ki je šele pred nekaj dnevi prišel v bataljon iz Stražišča, o tem dogajanju pravi:

» . . . bil sem na levem krilu zasede. Ker pa je bilo določeno, da najprej začne streljati desno krilo (tam sta bila Gregorčič in Bernard) tedaj, ko bo prišla do zasede tudi policijska zaščitnica, nam je predhodnica z mitraljezecem že ušla naprej iz ognjene črte. In ko smo udarili po policistih, je prav ta predhodnica skočila pod cesto in zavzela položaje za bližnjimi stavbami, od koder je na nas odprla ogenj. Videč to nevarnost, je Biček zakričal 'juriš', smo se mi pognali na nevarno predhodnico. Pri tem jurišu je bil v trebuh ranjen Jaka Šalamon, če se ne motim, ki je kasneje umrl. Potem smo šli od policista do policista, jih obračali in jim pobirali predvsem orožje, strelivo in dokumente. Na enega izmed padlih je legel pes, ki je medtem nehal loviti zajca. Slučajno sem prišel prav do tega, ki mu je pes ležal na vratu. Obrnil sem ga in ugotovil, da ni nikamor zadet. V bližini je bil Henrik Biček (partizan od poletja) pa mu rečem: 'Henrik, tu ni nobene krvi!' Henrik se je približal in na puško začel nameščati bajonet, s katerim je potem dregnil ležečega policista. Takrat se je le-ta dvignil na kolena in začel kričati svoj 'Hilfe, hilfe!' Naenkrat se je dvignil tudi pes, ki je ležal tam, kot da je mrtev. Umiril sem ga s strelom, a tudi njegov gospodar je dobil svoje . . .

Ob tej priložnosti sem tudi jaz slabšo puško (ki je imela posebno zgodovino), ki sem jo pred dnevi prinesel s seboj v partizane, zamenjal za lepo češko mauserico . . .³⁰

Takratni, a že tedaj znameniti vodnik Franc Biček, je o tem pojasnjeval:

»Ko je večina policistov že popadala, sva midva z Janezom Perkom skočila za umikajočimi se policisti. Enega sva pokončala tako, da ga je Perko pritegnil s streljanjem iz pištole, jaz pa sem ga s puško presenetil od strani. Pognala sva se še za tistimi s konca kolone, proti zaščitnici, vendar so se prav tisti, ki so bili najbolj oddaljeni, rešili celi. A teh ni moglo biti več kot trije . . . Med plenom so bile tri brzostrelke. Dobili so jih komandant Gregorčič, četni komandir

Franc Benedičič in vodnik Pečnik. Sam nisem imel časa pobirati orožja, ker, kot rečeno, sem se dajal z umikajočimi se policisti. A Pečnik ni maral puške 'z odbito cevjo', pa jo je raje dal meni. Nosil sem jo še potem v poljanskih bojih, v Dražgošah in tudi še, ko sem postal komandant Gorenjskega odreda. Oddati pa sem jo moral julija 1943. leta ob ustanovitvi Gorenjske brigade — Prešernove, ko sem Gorenjsko zapustil . . .»³¹

Velika zmaga in hud poraz

Kakšen je bil rezultat tega izjemnega napada, ki bi ga v vojaškem jeziku lahko poimenovali »boj med srečanjem«. Sicer to ni bil klasičen boj s tem imenom, ker so partizani prej vso noč počivali, vendar pa je še najbližji temu pojmu. Taki spopadi so običajno za eno ali drugo stran zelo pogubni in zelo tvegani. A brez tega sploh, v vojni pa še posebej, včasih ne gre. In tudi brez nepredvidenih drobnih, a nadvse pomembnih izjemnosti tudi ne. To je bil, v tem primeru, zajec. Ni si nam težko predstavljati, kakšen bi bil izid, če ne bi bilo tistega dobrega, čeprav nesrečnega zajca, ki je zaobrnil ves tok dogajanja. Partizani tedaj niso imeli časa šteti padlih policistov, ker jim je šlo predvsem za plen in za svoje ranjence ter za čimprejšnji umik. To nam povedo okupatorjevi dokumenti.

Poročilo orožniškega komandanta za Gorenjsko na Bledu z dne 7. januarja 1942 (torej istega poveljnika, ki je dal povelje za to zasledovanje) o tem pravi:

»12. decembra 1941 je v predelu Blegoša med Poljansko in Selško Soro (med Poljansčico in Selščico) med napadom banditov padlo 45 stražmojstrov, štirje stražmojstri pa so bili huje ranjeni.«³²

Ta zaupni akt, kjer je navedenih še vrsta partizanskih dejanj iz tistega časa, je bil razposlan v vednost vsem orožniškim postajam na Južnem Koroškem (Südkärnten), kakor so tedaj imenovali Gorenjsko.

Številko 45 je navedel tudi novi gauleiter dr. Friedrich Rainer v Kranju potem, ko je obiskal njihove grobove na kranjskem vojaškem pokopališču. Med ubitimi policisti v akciji ni bilo nobenega častnika, kar je prav čudno.³³

Uspešnost spopada se največkrat meri s količino zaplenjenega orožja in opreme. V tej bitki pa je bil plen res velik, kakršnega slovenski partizani dotlej še niso dobili. O tem je pisal politkomisar Cankarjevega bataljona Ivan Bertoncclj-Johan:

Tik pod krajem napada, pred Debelakovo hišo v Rovtu, leži zbranih 45 mrtvih policistov iz 2. voda 2. čete 181. rezervnega policijskega bataljona, ki so pod streli Cankarjevega bataljona padli 12. decembra 1941

Pri enem izmed padlih policistov so med številnimi dokumenti našli tudi fotografijo mrtvega Alojza Žvana, ki je padel že 8. avgusta 1941 na Kotliču, sedaj Partizanskem vrhu. Slika dokazuje, da so policisti te enote že poleti 1941 napadali mladi Cankarjev bataljon. Fotografijo je našel in prepoznal njegov starejši brat Janez, tudi udeleženec spopada v Rovtu

»Padlo je 46 policistov (tudi on je poleg ostalega še neraziskanega navedel napačno številko — op. I. J.).

Zaplenili smo tri mitraljeze, 3 brzostrelke, 38 pušk, 6 pištol, večje število ročnih bomb in municijo. Poleg tega smo dobili (še) razno opremo, kakor torbice, pasove, telečnjake in drugo. Ta plen je gorenjskemu partizanstvu, predvsem Cankarjevemu bataljonu, ki je takrat predstavljal največjo udarno silo . . ., ustvaril za nadaljnje partizanske boje, mnogo boljše pogoje. Pred tem so borci imeli najrazličnejše puške: vse od francoskih, avstrijskih, lovskih in starih 'gasarjev', za katere pa smo imeli le po nekaj nabojev . . . Prav gotovo bi našteji 15 vrst orožja. S tem plenom smo postali prava partizanska vojska, saj smo za vsakega osmega borca imeli sedaj po eno avtomatsko orožje . . .«³⁴

Cankarjevci so staro in slabo orožje shranili in pustili v Martinj Vrhu, med množično vstajo v Poljanski dolini pa je prišla ponj posebna patrolja.

V tem kratkem, a silovitem spopadu je padel partizan Jože Saksida, primorski rojak, ki je živel v Lescah; Jože Bizjak iz Begunj pa je ranam podlegel med umikom proti Martinj Vrhu; Jakob Šalamon, Prekmurec, ki je živel na Gorenjskem, je umrl kasneje v Martinj Vrhu.³⁵

Spopad — tako pravijo okupatorjeva poročila — je trajal od 10.45 do 11.20. Torej dobre pol ure, če upoštevamo tudi zadnja obstreljevanja.³⁶

Politkomisar Ivan Bertoneclj-Johan k temu še dodaja:

»Se isti dan se je bataljon premaknil v smeri Martinj Vrha . . . Tam je nočeval nekaj ur. Tu smo pri Bohinjcu pustili ranjenega borca Jakoba Šalamona in Franca Drobniča, oba z Jesenic . . .«³⁷

Na pot so po izjavi medicinca Janeza Konška šli takole:

»Iz Rovta smo odšli zelo hitro. Za prevoz ranjencev smo pri kmetu Debelaku vzeli konja in sani. Da bi potem vse to vrnili, smo vzeli s seboj še

kmetovega 12-letnega sina. Med potjo je hudo ranjeni Bizjak umrl in malo nad Rovtom smo ga pokopali za nekim grmom nad cesto. Ker je konj zaradi velike strmine napredoval le počasi, sem z ranjenci kmalu zaostal... Pri neki hiši so me počakali. Tu smo odložili še ranjenega Šalamona... Tudi policistom pobrani plen so tu odložili, ker nam je bil le v oviro. Iz istih razlogov smo vrnili tudi gospodarjevega sina s konjem in sanmi...»³⁸

Mladi Martinjvrhar Marjan Mažgon, ki je tudi pomagal zabrisati sledove v snegu, je o tem zapisal:

»... Cankarjev bataljon se je v Martinj Vrh nastanil pri kmetih: pri Tonetu, pri Birtu, delno pa še pri Kamnarju in Miščarju. S seboj so pripeljali hudo ranjenega, ki je nato umrl pri Zapotokarju. Bataljon je prenočeval pri navedenih kmetih zgodaj zjutraj, še v temi 13. decembra pa je odšel navzgor ter se na sedlu (k. 1143), to je med Koprivnikom in Mladim vrhom, usmeril proti Žetini. Da bi zabrisali sledove, ki so vodili iz Rovta v Martinj Vrh po kolovozni poti (ne po blegoški cesti), so že 12. decembra zvečer fantje iz Martinj Vrha s konjskimi vpregami vlekli po sledovih smrekove veje. To so bili Anton Debelak, Maks Zupan in Marjan Mažgon.

Tudi 13. decembra zjutraj so ti fantje z vpregami šli za bataljonom vse do grebena. Spotoma so še opazili daljšo nemško kolono, ki se je spuščala z vrha Koprivnika. Menili so, da je kolona v to območje prišla iz smeri Železnikov.»³⁹

Dalje v Poljansko dolino je bataljon vodil Anton Nartnik-Črnič iz Lučin.

K hudo ranjenemu Jakobu Šalamonu je potem iz Železnikov v Martinj Vrh prišla zdravnica dr. Valerija Strnad. Poklicali so jo aktivisti. Vendar ranjenemu Šalamonu ni mogla več pomagati. Kmalu je umrl.⁴⁰

Padle policiste smo tedaj na kratko imenovali Nemci, po njihovih dokumentih, ki smo jih zbrali, pa je bilo med njimi le pet Nemcev.

Zaradi prelomne pomembnosti dogodka v Rovtu in ker so na voljo podrobni podatki o padlih policistih — Schutzpolizei so se imenovali uradno — si bomo to skupino ogledali natančneje. Našteli jih bomo tako, kakor so jih sami nemški poročevalci razvrstili v knjigah padlih.⁴¹

Dne 12. decembra 1941 so torej padli v Rovtu (Debelak in Oberkrain, piše v knjigi):

1. Maximilian Kantinger, Oberwachtmeister, strojnik, roj. 30. septembra 1909, Graz (Gradec);
2. Franz Hersch, Oberwachtmeister, mehanik, roj. 13. novembra 1914, Wien (Dunaj);
3. Friedrich Diethardt, Oberwachtmeister, železničar, roj. 8. februarja 1914, Sieding, Štajerska;
4. Franz Zlamy, Rottwachtmeister, mizar, roj. 29. marca 1902, St. Martin/Wolfsburg;
5. Karl Wiedner, Rottwachtmeister, mizar, roj. 6. septembra 1901, Kärnten, živel v Innsbrucku;
6. Franz Werth, Rottwachtmeister, mizar, roj. 11. januarja 1902, Wettingen, Schweiz, živel v Innsbrucku;
7. Josef Tichy, Rottwachtmeister, slaščičar, roj. 8. maja 1902, Innsbruck;
8. Christian Stampfl, Rottwachtmeister, strojnik, roj. 6. julija 1904, Marenberg (Radlje ob Dravi);

9. Adolf Schwarzenlander, Rottwachtmeister, zidar, roj. 26. aprila 1905, Bad-Reichenhall;
10. Alois Schöpf, Rottwachtmeister, žagar, roj. 17. maja 1905, Seefeld-Tirol;
11. Franz Schalk, Rottwachtmeister, šofer, roj. 26. junija 1904, Graz, živel v Innsbrucku;
12. Wilhelm Praxmaier, Rottwachtmeister, izolater, roj. 30. aprila 1904, Innsbruck;
13. Rudolf Plank, Rottwachtmeister, žagar, roj. 3. septembra 1902, Pfitsch bei Sterring;
14. Oswald Pelikan, Rottwachtmeister, vrtnar, roj. 11. marca 1903, Innsbruck;
15. Walter Oberhofer, Rottwachtmeister, tapetnik, roj. 7. septembra 1905, Innsbruck;
16. Franz Meier, Rottwachtmeister, pek, roj. 18. decembra 1901, St. Martin-Linz, živel v Innsbrucku;
17. Johann Mayerhofer, Rottwachtmeister, hotelski uslužbenec, roj. 26. marca 1905, Erl bei Kufstein;
18. Johann Mair, Rottwachtmeister, pomožni delavec, roj. 6. novembra 1902;
19. Heinrich Marschner, Rottwachtmeister, delavec, roj. 24. aprila 1903, Turck-Posen, živel v Innsbrucku;
20. Karl Lamprecht, Rottwachtmeister, pomožni delavec, roj. 23. januarja 1903, Innsbruck;
21. Max Jenavein, Rottwachtmeister, preddelavec, roj. 7. marca 1902, Innsbruck;
22. Gotfried Irsara, Rottwachtmeister, delavec, roj. 1. januarja 1917, Abtei-Bozen, živel v Innsbrucku (najmlajši-op. I. J.);
23. Alois Fritz, Rottwachtmeister, tesar, roj. 3. junija 1904, Innsbruck;
24. Josef Haibacher, Rottwachtmeister, pomožni delavec, roj. 21. julija 1905, München, živel v Innsbrucku;
25. Rudolf Has, Rottwachtmeister, železniški delavec, roj. 21. oktobra 1905, Innsbruck;
26. Herbert Russ, Oberwachtmeister, trgovec, roj. 12. februarja 1909, Maribor, živel v Gradcu;
27. Alois Büchsenmeister, Wachtmeister, delavec, roj. 21. novembra 1909, Poltau bei Feldbach-Štajerska;
28. Leopold Kleinhapl, Rottwachtmeister, kočijaž, roj. 8. februarja 1909, Kumberg-Graz, Štajerska;
29. Johann Fuhrmann, Hauptwachtmeister, električar, roj. 10. decembra 1905, Wien (Dunaj);
30. Leopold Haushofer, Hauptwachtmeister, gostilničar, roj. 18. julija 1895, Horedsdorf-Wien (Dunaj), (najstarejši — op. I. J.);
31. Anton Weigl, Hauptwachtmeister, gostilničar, roj. 2. septembra 1899, Drasenhofen-Wien (Dunaj);
32. Franz Platzner, Oberwachtmeister, mizar, roj. 21. marca 1910, Unterinn-Bozen, Tirolska;
33. Georg Lackner, Rottwachtmeister, mizar, roj. 18. februarja 1904, Rattendorf (Račja vas) Kärnten-Koroška;
34. Josef Hosp, Wachtmeister, delavec, roj. 12. decembra 1916, Nassericht, Tirolska (natanko 25 let — op. I. J.);
35. Stefan Dullnig, Rottwachtmeister, krojač, roj. 12. avgusta 1905, Leschberg-Koroška, živel v Innsbrucku;
36. Lorenz Bidner, Rottwachtmeister, delavec, roj. 26. novembra 1904, Arams bei Innsbruck;
37. Heinz Mühlberg, Wachtmeister, laborant, roj. 19. julija 1905, Döbln-Leipzig, živel v Innsbrucku;

38. Johann Penninger, Wachtmeister, delavec, roj. 22. januarja 1902, Eberschwang-Ober Donau;

39. Josef Algrau, Rottwachtmeister, roj. 15. oktobra 1905, Bruneck-Italija, živel v Innsbrucku;

40. Joahim Bader, Rottwachtmeister, zidar, roj. 11. avgusta 1904, Achental, Tirolska;

41. Georg Mayer, Wachtmeister, mizar, roj. 21. septembra 1903, Wollanig-Koroška, živel v Innsbrucku;

42. Anton Berenter, Wachtmeister, gostinec, roj. 24. aprila 1902, Aberschwende-Vorarlberg;

43. Josef Ankreuz, Wachtmeister, mesar, roj. 5. oktobra 1901, Auer bei Bozen, živel v Innsbrucku;

44. Hans Willert, Oberwachtmeister, knjigarnar, roj. 13. februarja 1901, Kiems bei Bruneck, Tirolska, živel v Innsbrucku;

45. Karl Diehl, Oberwachtmeister, ključavničar, roj. 6. aprila 1915, Salchendorf, Westfalen.

Iz teh podatkov zvemo, da med padlimi ni bilo nobenega častnika, npr. vsaj poročnika, ki naj bi to enoto vodil. Morda je bil kdo izmed tistih sedmih, ki so ta napad preživeli? Bilo bi zelo zanimivo, če bi se oglasil ali če bi zvedeli zanj. Podatki tudi povedo, da so bili v tej enoti v glavnem Tirolci.

Če podatke analiziramo natančneje, je bilo Tirolcev 30, in to prav iz Innsbrucka, oziroma so tam živel, pet je bilo avstrijskih Štajercev (eden celo iz Maribora: H. Russ), po štirje so bili z Dunaja in s Koroške, dva pa sta bila iz drugih krajev. Vse pa so svečano pokopali v Kranju. Poklonil se jim je tudi novi gauleiter dr. Friedrich Rainer, ki je ta dan, 18. decembra 1941 govoril tudi slovenskim zastopnikom v občinskih prostorih mesta Kranj.

Z opisom te sestave hočem poudariti, da so bili domala vsi padli v Rovtu iz Avstrije in ne iz starega Reicha! To velja tudi za ostalo moštvo 181. rezervnega policijskega bataljona, h kateremu je sodil ta uničeni vod. Iz podatkov tudi zvemo, da jih le sedem izmed njih ni imelo kake stopnje, vsi ostali pa so bili različni podčastniki.

Kot nam govore njihove rojstne letnice, je bilo najstarejšemu med njimi 46, najmlajšemu pa 24 let. Eden je prav na dan smrti v Rovtu dopolnil tudi

Padle policiste odvažajo izpred Debelakove domačije prav tako policisti, a protinacistično nastrojeni Luksemburžani. Zaradi upiranja poveljem glede napadanja partizanov, so jih uporabljali le bolj za pomožne akcije, kot je bilo tedaj npr. odvažanje padlih policistov. Kakšno je bilo pri tem njihovo razpoloženje, povedo njihovi nasmejani obrazi

svoj 25. rojstni dan. Večina je bila starih od 32 do 40 let. Takih je bilo 36. Med njimi je bilo poročenih 24, samskih pa 21.

Padle v Rovtu so morali odpeljati v dolino policisti Luksemburžani. Pri tem delu so se tudi fotografirali. Filme so jim razvili v Škofji Loki pri Foto Šelhaus, kamor so protinacistično nastrojeni Luksemburžani tudi sicer radi zahajali. Tu so s posamezniki imeli tudi zaupne razgovore. Tako tudi z Edijem Šelhausom, poznejšim znamenitim partizanskim in sedanjim fotografskim mojstrom. Po zaslugi Šelhausovih so ostale pri nas te fotografije kot neovrgljiv dokaz dogajanja v Rovtu.⁴²

Nekaj ugotovitev o zasedi in spopadu z vojaškega vidika

Znano je, da so bila nemška poveljstva po vojaški plati na visoki strokovni ravni, tudi moštvo je bilo vojaško izurjeno, ti policijski oddelki pa še posebej prilagojeni za bojevanje z uporniki v zaledju. Vprašamo se, ali je poveljujoči polkovnik v tem primeru dajal pravilna povelja? In vprašamo se tudi, kako so jih izpolnjevala nižja poveljstva?

Okupatorjevo poveljstvo na Bledu je do 11. decembra o gibanju Cankarjevega bataljona zbralo že toliko podatkov, da je polkovnik Handl lahko sestavil dosti natančno povelje, s katerim — kot smo videli — poveljstvu 181. rezervnega policijskega bataljona zelo jasno ukazuje tudi, »da morajo do nadaljnega vse razpoložljive sile v primerni moči . . . nenehno vdirati na območje med obema Sorama« in da sta pri tej nalogi »iniciativnost in samostojnost sama po sebi umevna in nujna pogoja«.⁴³

Toda Handlovo povelje vsebuje vrsto pomanjkljivosti. Očitno namreč ni zadosti upoštevana dotedanja aktivnost Cankarjevega bataljona. Osnovno vojaško načelo namreč narekuje, da je treba za napad pripraviti najmanj trikratno število moštva, kolikor ga ima napadeni. Torej v razmerju 3 : 1. V tem primeru naj bi šlo v napad najmanj 200 mož, a jih je bilo le 52. Cankarjev bataljon je tedaj štel 65—70 borcev, in to s poveljstvom. To je bila prva napaka policijskega poveljstva.

Druga. Policisti niso bili oblečeni v bele maskirne obleke in na smučeh, kajti tako bi se z vso verjetnostjo bolj približali partizanom dokaj neopaženo. Dosegli bi presenečenje — in uspeh. Tako pa so v beli sneg poslali policiste, oblečene v zelene uniforme, in so jih partizanski stražarji odkrili dovolj zgodaj.

Tretja. Napadalna patrolja je v Rovt prišla dokaj pozno — po 10. uri in tako zamudila zgodnjo jutranjo uro, jutranji mrak. Kasneje pa so patrolje prihajale bolj zgodaj.

Četrta. Nižje poveljstvo ob vsej skrbi in ukazih ni pokazalo dovolj samoiniciativnosti, čeprav je že vedelo, kako zapleten je boj proti domačim upornikom.

Peta. Pri vodenju tega napadalnega voda opazimo veliko malomarnost. Na neznanem terenu, kjer so policijski oddelki sledili partizane in vsekakor morali pričakovati bojni stik z njimi, je poveljnik voda dopustil, da se je njegovo moštvo nakopičilo na majhnem prostoru. Zaradi enega samega zajca je popustila njihova vojaška budnost.

Te in podobne napake okupatorjevih poveljnikov so policisti v Rovtu morali plačati s 45 žvrljenji. V smrt so jih torej poslala predvsem njihova

poveljstva, ki so podcenjevala sposobnosti Cankarjevega bataljona in njegovega poveljstva.

Zato ta policijska enota ni mogla izpolniti Handlovega povelja, njegovi poveljniki pa so tu, na tem izpitu, padli.

In kaj lahko, merjeno s temi merili, rečemo o odločitvah poveljstva Cankarjevega bataljona? Je le-to ravnalo prav ali ne? Odgovorimo lahko pritrdilno. A ne le zaradi uspeha, kakršnega dejansko ni pričakoval nihče, temveč zaradi odločne in hitre odločitve na ofenzivno obrambo. To trditev si oglejmo natančneje.

Komandant Gregorčič, ki si je v Španiji nabral veliko bojnih izkušenj, je bil za tiste čase in razmere sposoben poveljnik. Tudi hrabrosti mu ni manjkalo, prav tako pa je imel sposobnost trezne presoje, ki je bila rezultat njegovega revolucionarnega delovanja v boju s protiljudskimi oblastniki. Pri tem pa je bilo pomembno tudi to, da je bil ob njem še vojaško izobražen, drzen, preudaren, vendar pa nagel in temperamenten komandir Jaka Bernard. Z njim sta si bila glede udarnosti zelo blizu.

In zakaj je prišlo do tako hitre odločitve, ki je pripeljala do obrambno-napadalne zasede?

Okupatorjeve policijske sile so Cankarjev bataljon zasledovale že vso pozno jesen, zlasti pa še prve decembrske dni. Bataljon se je v pogojih, ko je zapadel še nov sneg, postopoma le umikal premočnim policijskim zasledovalcem. Tedaj pa je bila njegova poveljavna naloga, da čim prej pride v Poljansko dolino. A ko sta Gregorčič in Bernard tistega jutra ugotovila, da jih pravzaprav zasleduje le manjša enota, sta se skupaj z moštvo naglo odločila za obravnavano zasedo kljub neustreznemu terenu in kljub snegu. Če bi potem kazalo na slab izid, bi se postopoma lahko umikali v smer, ki je bila v danem trenutku najustrežnejša. Ker so računali tudi na morebitne žrtve, nam dokazuje tudi povelje medicincu Janezu Konšku, ki naj bi na hitro pripravil zasilno sanitetno točko.

K tej in taki odločitvi je pripomoglo tudi dejstvo, da je napadalna kolona prihajala oblečena v tako vidnih uniformah, brez smučí. Gregorčič in Bernard sta bila prepričana, da jim bo pri obrambnem napadu pomagalo glavno partizansko orožje: presenečenje.

Res so padli tudi trije partizani. Na določene žrtve pa je poveljstvo pač moralo računati. Glavni namen je bil zaustaviti in v ustreznem trenutku tudi uničiti čim več zasledovalcev. S tem bi na eni strani okrepli samozavest partizanskega bataljona, na drugi pa opomnili okupatorjevo poveljstvo, da ne morejo kar naprej in neovirano hoditi za njimi nekaznovani.

Ta uspeh, kakršnega dotlej ni poznala le Slovenija, temveč tudi vsa okupirana Srednja Evropa ne, je — ne da bi partizansko poveljstvo to vedelo — verjetno prispeval tudi k ocenjevanju razmer na Gorenjskem od najvišjih varstvenih osebnosti Hitlerjevega rajha jeseni 1941. Zaradi manjše partizanske dejavnosti konec oktobra in v začetku novembra 1941 so okupatorjevi voditelji dobili vtis, da so Gorenjsko dotlej že »pomirili«. Celo razvpiti SS-Obergruppenführer Reinhard Heydrich, šef varnostne policije in varnostne službe v Berlinu, je zunanjemu ministru Ribbentropu dne 7. novembra 1941 sporočil, da »se je vzdušje v uporniških vrstah iz tedna v teden slabšalo...«, in dalje »da se je zmanjšala njihova udarnost. V okrajih Dravograd, Kranj, Radovljica in Škofja Loka (podčrtal I. J.) je v drugi polovici septembra nastala znatna pomiritev«. ⁴⁴

Podobno je Heydrich poročal tudi še 4. decembra, in sicer, da je število partizanskih dejanj, v zasedenih slovenskih pokrajinah, še naprej vedno manjše.

Toda aktivnost Cankarjevega bataljona je od sredine novembra 1941 naglo naraščala. To pa je bilo povsem nekaj drugega, kar je poročal Heydrich. O tem so govorile ugotovitve in poročila, ki so od okupatorjevih oblastnikov z Gorenjske tudi prihajala v Berlin.⁴⁵

Posledice zmage Cankarjevega bataljona v Rovtu

Še malo se vrnimo k Cankarjevemu bataljonu, ki se je kmalu po uspehu v Rovtu najprej umaknil v Martinj Vrh, tam na štirih kmetijah počival nekaj ur, nato pa se je prek Črnega Kala in Žetine spustil v Poljansko dolino. Sledove v snegu so s konjskimi vpregami in vejami, tako med Rovtom in Martinj Vrhom kot tudi proti Žetini, brisali trije Martinjvrharji.⁴⁶

V Poljansko dolino je bataljon vodil prvoborec Anton Nartnik-Črnič, domačin iz Lučin — kar je bilo že omenjeno —, ki je to dolino poznal. Le-ta je bil že nekaj dni pred odhodom bataljona z Mohorja v ta namen poslan tja s Polhovca, kamor je med tem prišla skupina Kranjsko-poljanske čete.⁴⁷

Bataljon je vseskozi gazil zasnežene strmine. Ko je 13. decembra zjutraj dosegel cesto med Gorenjo vasjo in Poljanami, so borci zagledali žaromete nemških vozil, ki so se pomikala po še mračni dolini. Stisnili so se hitro k cesti in za veliko hišo počakali, da so vozila odpeljala dalje. Bilo jih je osem. Policisti niso opazili partizanov, ki so bili tik ob cesti, in slednji tokrat niso napadli, čeprav bi v kamione lahko metali kar kamenje, tako blizu so bili, kajti zdaj niso mogli in tudi niso hoteli sprejeti novega spopada, kajti njihova naloga je bila drugačna, poleg tega pa sta se to jutro v bližini zadrževala že dva policijska bataljona.⁴⁸

Nato so v miru prečkali cesto in prek Žabje vasi prišli v Vinharje. Tu pa se je začelo novo poglavje, vezano na okrepitev bataljona in na Poljansko vstajo.

Policisti so tisti dan dan zopet prišli v Rovt, a žal zaman. Našli so le mrtve sobojevnike, katere so prepeljali z vozili v dolino.⁴⁹

Vest o uspehu Cankarjevega bataljona se je naglo razširila po vsej Gorenjski in še čez. Ugled partizanov je zelo porasel. To je bil dogodek, ki je hkrati ustvarjal vse ugodnejša tla za množično zimsko vstajo.

Poraza v Rovtu okupatorji niso mogli ne zanikati in ne prikriti. Prebivalstvo se je veselilo nad tem partizanskim uspehom in je bilo ponosno na svoje borce. Hkrati pa so se prebivalci, zlasti v bližini Rovta, zaskrbljeno spraševali, kaj bodo na to ukrenili okupatorji? Ali bodo zopet streljali talce, koliko, in predvsem, kdo bo med ustreljenimi? Sklepali so: če bodo za vsakega padlega ustrelili le po deset domačinov, bo to 450 ljudi!

Toda, tokrat je bilo drugače. Okupacijska oblast se je znašla v hudih škripcih. Dotlej so na Gorenjskem postrelili že čez 100 talcev, izgnali okoli 2000 ljudi, veliko so jih mučili v zaporih in hkrati širili propagando, da »banditov ni več«, da so jih uničili, da je le še tu in tam kak posameznik.⁵⁰ Kljub temu pa so doživeli v Rovtu tak vojaški udarec, kakor še nikoli in nikjer v Evropi — razen v južnejših krajih Jugoslavije. Poleg tega pa so pokrajino štelili že za sestavni del rajha in menili, da jo bodo kmalu priključili Veliki Nemčiji.

Gauleiter
Friedl Rainer

*slovenskim zastopnikom v občinski po-
svetovalnici mesta Krainburg,
dne 18. decembra 1941.*

Kakor Vam je znano, me je Führer imenoval za Gauleiter ja in Reichsstathalter ja in sem s tem postal obenem tudi Chef der Zivilverwaltung tega ozemlja.

Ta dežela mi ni tuja; poznam jo že od preje. Bil sem tu že pred svetovno vojno; imam tu sorodnike, prišel sem čez Karavanke, bil sem v Kamniških planinah, skratka, poznam to deželo, poznam tukajšnje prebivalstvo: Znano mi je tedaj, da žive tukaj pametni in dostojni ljudje.

Führer mi je sedaj poveril nalogo, da to ozemlje pomirim in uredim ter preskrbim, da bo moglo tukajšnje ljudstvo živeti tako, kakor mi v Reich-u, to se pravi, da mu gre dobro, da more delati, da ga varujeta nemški zakon in nemški red, da bi tako postalo srečno. Tudi jaz sem ob prevzemu oblasti izjavil, da se bom potrudil, ustvariti srečno Koroško, kateri pripada tudi Gorenjska. Prevzel sem skrb za to ozemlje in sem zanj in za ljudi odgovoren Führer-ju.

Takoj, ko sem prevzel moje delo, sem slišal žalostno vest. 1. decembra t. l. je morilska družba na gusen način umorila 8 Slovencev, ki so bili voljni sodelovati na podvigu ozemlja in so se izjavili za Führer-ja. V noči so jih zvalili iz njihovih bivališč in umorili. S takimi ljudmi se ni družiti; te zločince je treba uničiti. Orožniki in stražniki so zato tu, da ohranijo v deželi varnost in red, da ščitijo življenje prebivalstva in mu omogočijo opravljati svoje delo, svoj poklic. Pri zasledovanju teh tolp je padlo dne 12. decembra t. l. 15 nemških stražnikov. Iznenada so jih napadli in jih na gusen in grozovit način pomorili, tudi ranjence. Stal sem danes ob njihovih grobovih; o umoru samem sem poročal Führer-ju, ki me je pooblastil, naj uporabim najstrožja sredstva, da se kaj takega več ne ponovi. Vsled tega sem prisiljen, postužiti se najstrožjih ukrepov. Predvsem izjavljam Vam, zastopnikom onega dela prebivalstva, ki sodeluje pri podvigu tega ozemlja, da so ti ukrepi naperjeni

Tudi tedanji novi gauleiter dr. Friedrich Rainer je 18. decembra 1941, ko je prvič v tej vlogi obiskal Gorenjsko, v Kranju govoril o 45 padlih »nemških stražnikih« v Rovtu in borce Cankarjevega bataljona, ki so se na domačih tleh bojevali proti nasilnemu okupatorju, zmerjal s »tolpo«

Ta izjemni partizanski uspeh je zato v hipu dobil tudi in predvsem velik politični pomen. In tako so se okupatorji, zaverovani v lastne trditve in načrte, tokrat streljanju talcev raje odrekli.

Kakšno razpoloženje pa je zaradi partizanskega uspeha v Rovtu zavladalo po Gorenjskem, nam povesta dva okupatorjeva dokumenta. V prvem poveljnik orožniškega okrožja Radovljica poroča komandantu orožništva za Gorenjsko, polkovniku Handlu 24. decembra 1941:

»Napad komunistov (kar vse partizane so imenovali komuniste — op. I. J.) na oddelek zaščitne policije na območju Blegoša, ko je padlo 45 policistov,

je prav pri vsem prebivalstvu izzval pravo veselje. Na obrazih ljudi je bilo opaženo, da ta poraz ljudje Nemcem privoščiijo.«⁵¹

Naslednji dan pa je v Berlin o tem poročal tudi vodja državnega propagandnega urada NSDAP za Koroško Ottokar Drumbl:

»Vsekakor Slovenci triumfirajo zaradi umora 45 policistov in sedaj čakajo, v kakšni obliki se bodo pojavile nemške represalije. V obmejnih vaseh so moški že napolnili nahrbtnike iz strahu, da bo sedaj vse izseljeno.«⁵²

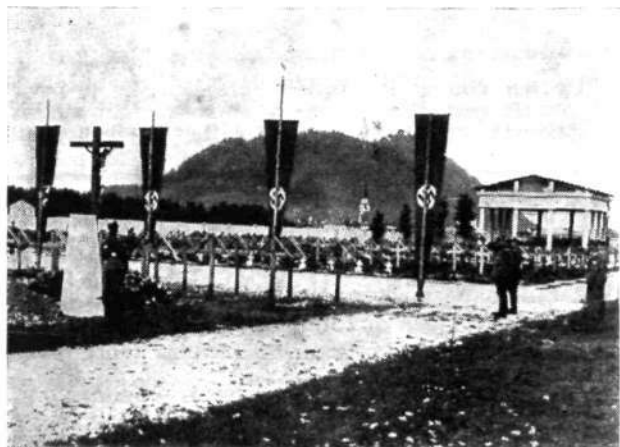
Partizanski udarec v Rovtu je bil za okupatorje zelo boleč. Močni in mogočni Hitlerjevi nacisti so bili potrti. Doslej nikjer premagani, so tu utrpeli take izgube! To jih je prizadelo toliko bolj, ker so prav v tistem času tudi na dolgi Vzhodni fronti končno začeli dobivati udarce. To vse skupaj pa je ljudem vlivalo novih upov na zmago, na svobodo in mir, ki je bil sicer še daleč.

Vendar pa je bil udarec v Rovtu prvi večji uspeh partizanov ne le na Gorenjskem, temveč v Sloveniji sploh. In o tem partizanskem uspehu so bili takoj obveščeni tudi v Hitlerjevem Berlinu. Glede okupatorjevega reagiranja je sedaj predvsem po zaslugi zgodovinarja dr. Toneta Ferenca na voljo toliko okupatorjevih dokumentov, da jih tu ni mogoče navesti vseh. Zato posredujem le nekaj odlomkov.

Zelo pomembna posledica zmagovitega spopada cankarjevcev v Rovtu je nedvomno tudi reagiranje novega gauleiterja dr. Rainerja. Ta partizanski uspeh je Rainerja namreč spodbudil, da je še isti dan, 12. decembra 1941, strankini pisarni v Münchnu predlagal, naj bi priključitev, predvideno za 1. januar 1942, odložili za šest mesecev. O tem je že 13. decembra 1941 pisal tudi Martin Borman. Hitler je predloge obeh upošteval in priključitev Gorenjske k Reichu je bila (zopet) odložena. Tokrat za pol leta.⁵³

Poglavitno je bilo to, da je bila priključitev k Veliki Nemčiji zopet odložena in da je okupator začel na Gorenjsko dovažati številne okrepitev.⁵⁴

Okrepitev sta v Berlinu zahtevala novi gauleiter, že večkrat omenjeni dr. Friedrich Rainer, in v Salzburgu poveljujoči polkovnik Helmut Mascus. Ta je pri šefu redarstvene policije v Berlinu poleg dodatnih enot zahteval celo, naj bi kakšno ustrezno osebo »posebej zadolžili za nekdanje jugoslovanske predele.«⁵⁵ In za to je bil od Himmlerja odrejen generallajtnant policije Georg Schreyer, ki je potem sestavil poseben štab s sedežem na Bledu.⁵⁶

Nemško medvojno pokopališče v Kranju, kjer so med prvimi bili pokopani tudi padli policisti v Rovtu, slikano marca 1943

Sredi decembra je šef nemške policije Heinrich Himmler svojim policijskim zastopnikom v zasadenih deželah razposlal povelje naslednje vsebine:

»*Nam določena naloga, da zagotovimo varnost, mir in red na območjih, ki so nam zaupana, predvsem za fronto, zahteva od nas, da brezobzirno odstranimo vsako žarišče upora in da sovražnike rajha v najostrejši obliki kaznujemo s smrtno kaznijo.*«⁵⁷

Nas pa predvsem zanima posebni poveljnik SS — general Georg Schreyer, ki ga je Reichsführer Himmler pisno postavil za poveljujočega 17. decembra 1941, poprej pa se je izrekel ustno. Tako je že 15. decembra Schreyer prišel do Maribora, nato pa se je pripeljal na Gorenjsko. Zaradi zanimivosti tega povelja, ga po dr. T. Ferencu povzemam v celoti:

»*Generallajtnantu policije Schreyerju na Bledu.*

Poverjam vam vodstvo celotne policijsko-vojaške akcije v nemirnih območjih v Južni Koroški (beri: na Gorenjskem) in Južni Štajerski. Pri izpolnjevanju svoje posebne naloge ste podrejeni vodji SS in policije, SS-Gruppenführerju Rössenerju in ga morate čim popolneje obveščati o načrtih in izvajanju vaše posebne vojaške naloge. Pri tem, če je to službeno mogoče, morate upoštevati njegove želje. Obveščanje pristojnih gauleiterjev dr. Rainerja in dr. Uiberreitherja je stvar višjega vodje SS in policije. Za vso vojaško akcijo ste odgovorni osebno meni. O tem povelju je treba takoj obvestiti oba gauleiterja. Prejem tega povelja je treba takoj potrditi šefu redarstvene policije (to je generaloberst Kurt Daluge v Berlinu — op. I. J.).«⁵⁸

V zvezi s tem je svojo pomembno vlogo odigral tudi omenjeni policijski general Daluge. Le-ta je po Himmlerjevih načrtih konkretiziral vse naloge okoli sestavljanja posebnega štaba, pošiljanja moštva, orožja, opreme, pa tudi smučarje so zbirali pospešeno. V nekaj dneh v drugi polovici decembra 1941, je bilo na Gorenjsko poslanih deset različnih, predvsem policijskih bataljonov, v katerih je bilo najmanj 6000, za zimsko bojevanje v gorah opremljenih mož. Z njimi je prišlo tudi različno orožje, vse do topov in tankov.⁵⁹ Ta silna vojska je od sredine decembra krotila gorenjske upornike in v krvi dušila poskuse zimske vstaje, ki se je končala z januarsko bitko v Dražgošah.

Tako obsežne priprave na nadaljnje napadanje gorenjskih partizanov so najočitneje dokazovale, na kako ranljivo mesto je okupatorja in njegove načrte zadeval Cankarjev bataljon. Po partizanski zmagi v Rovtu in naslednje dni, ko so okupatorji v Kranju pokopali svoje policiste, so med ljudmi imeli kaj malo pristašev. Njihov pogrebni sprevod je dejansko pomenil veliko vojaško in politično zmago narodnoosvobodilnega boja na Gorenjskem. In še več: bajka o nepremagljivosti Hitlerjevih nacistov je bila prav tu, v Rovtu, prvič razblinjena v nič. In ker se je boj nadaljeval tudi v najhujših razmerah, p o m i r i t v e , po kateri so okupatorjevi oblastniki tako hrepeneli, ni in ni bilo.

Zmaga Cankarjevega bataljona v Rovtu je bila tisto dejanje, ki je sprožilo obsežno in silovito okupatorjevo reagiranje. Čeravno je bilo poslej nekaj časa gorenjskim partizanom, predvsem Cankarjevemu bataljonu, ki je vezal nase tolikšno število okupatorjevih sil, zelo težko, je Hitlerjev Berlin nehoti storil s tem tudi napako. S svojimi postopki je namreč priznal pomembnost Cankarjevega bataljona in pomembnost Gorenjske v sklopu svojih načrtov. Hitlerjevo verigo uspehov in zmag so v tem delu okupirane Evrope načeli prav borci Cankarjevega bataljona z zmago v Rovtu.

Skromno spominsko obeležje na kraju spopada v Rovtu, kjer je padlo 45 policistov, a tudi trije borci Cankarjevega bataljona: Jože Saksida, Jože Bizjak in Jakob Salamon

Ta veliki uspeh je znalo oceniti tudi vodstvo Osvobodilne fronte. Njen izvršni odbor je zmago Cankarjevega bataljona v Rovtu nagradil z največjim takratnim priznanjem — s slovensko partizansko zastavo!⁶⁰

S spopadom v Rovtu pa so se prav začeli novi spopadi, ki so prerasli v enomesečno bojevanje s koncem v Dražgošah.

P. s. Ta opomba res ne sodi drugim kakor sem, kajti temu veličastnemu in prelopnemu dogodku so pred davnimi leti postavili skromno obeležje, ki pa ga je poleg vsega, načel tudi zob časa. Na njem je zapisano: »12. decembra 1941 je Cankarjev bataljon pod vodstvom komandanta Jožeta Gregorčiča in komisarja Staneta Žagarja (kar je napaka — op. I. J.) napadel in uničil na tem mestu nemško policijsko kolono. Ta pomembna zmaga je bila uvod v Gorenjsko decembrsko vstajo.« — Tako, več kot skromno obeležje, na katerem je tudi napis z napakami, vpije po vse drugačnem spomeniku. Obnovitev je sedaj naša dolžnost.

Opombe in viri

1. Tone Ferenc, Narodnoosvobodilni boj na Gorenjskem januarja 1942, TV-15, št. 21 in 22, 1968; Nekaj značilnosti NOB na Gorenjskem, Zgodovinski časopis, 1977, št. 1-2, str. 119—120; Vprašanje priključitve zasedenih slovenskih pokrajin k nemškemu rajhu, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1974/1-2, str. 171—173.

2. Mira Svetina, pismena izjava junija 1971, arhiv Gorenjskega muzeja v Kranju; Ivan Križnar, Oborožena vstaja 1941 in delež Jesenic v NOB na Gorenjskem, Zgodovinski časopis, 1977/1-2, str. 103—105.

3. Tone Ferenc, Nekaj značilnosti, kakor pod op. 1, in Karawanken Bote 24. 12. 1941, Gorenjski muzej, Kranj.

4. Ivan Bertonec-Johan: Ljudska vstaja v zgornjem delu Gorenjske leta 1941, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1961/1-2; Svetko Kobal-Florjan: Začetki ljudske vstaje v Škofji Loki, Loški razgledi, 1954, str. 20; Pavle in France Kavčič, Ustanovitev OF v Škofji Loki in okolici, Loški razgledi, 1961, str. 19-20.

5. Ivan Bertonec-Johan, Svetko Kobal, Pavle in France Kavčič, kakor pod op. 4.

6. Mira Svetina, kakor pod op. 2, in Tone Dolinšek-Metod, ustna izjava 1971; Ivan Jan, Cankarjev bataljon in dražgoška bitka, 1975, str. 37-40.

7. Ivan Bertonec-Johan, kakor pod op. 4, in Maks Krmelj-Matija, »Lažje bi gledal smrt, kot to strašilo«, Loški razgledi, 1981, str. 27—28. Opomba: M. Krmelj tu in v Obzornikih 9, 10, 1987 vztraja pri trditvi, da je bil sestanek pri Tomažinu-Kocjanu v Bukovščici 8. decembra 1941, kar pa glede na dogajanja, zvezana s tem

sestavkom, ne more držati. To je opisano v novi knjigi o dražgoški bitki. Podatki po Ivanu Vovku in Francu Konoblju. Glej: I. Jan: Dražgoška bitka, str. 46—47.

8. Poročilo orožniškega komandanta za Gorenjsko z dne 7. januarja 1942, Zbornik NOV VI/2, dok. št. 130.

9. Ivan Bertonec, kakor pod op. 4, in pisane izjave Ivana Vovka-Žvana in Franca Konoblja-Slovenka o mobilizacijski skupini, ki je 1. decembra 1941 prek Jelovice odšla na območje Bohinja, Gorij in Jesenin. Rokopis je pri avtorju, pripravljen za novi knjigi o Cankarjevem bataljonu in dražgoški bitki.

10. Kakor pod op. 8, in I. Bertonec ter Svetko Kobal, kakor pod op. 4.

11. Ivan Bertonec-Johan, ustna izjava 1958; Frančiška in Zdravko Tomažin-Kocjanova, pisne izjave 1949, dopolnjene junija 1971 in tedaj o novincih dopolnjene tudi ustno; Danila Gril, izjava 30. 10. 1971; Tone Ferenc, Množična vstaja na Gorenjskem decembra 1941, Borec 1971/12, str. 752; Stane Kersnik-Jelovčan, ustna izjava v juniju 1971.

12. Ivan Bertonec-Johan: Ofenzivni pohod Cankarjevega bataljona v Selško dolino, Loški razgledi, 1957, str. 109.

13. Orožniško poročilo postaje Železniki 8. decembra 1941, nemški arhiv v Gorenjskem muzeju, Kranj.

14. I. Bertonec, kakor pod op. 12, in Franc Biček, ustna izjava aprila 1971; Tone Ferenc: Množična vstaja . . . , kakor pod op. 11, str. 753.

15. Tone Ferenc, kakor pod op. 11.

16. I. Bertonec, kakor pod op. 12, in Janez Žvan-Dravski, pismena izjava novembra 1959, arhiv Gorenjskega muzeja, Kranj.

17. Tone Ferenc, kakor prej.

18. I. Bertonec, ustna izjava 1958; Janez Žvan, kakor malo prej.

19. Ivan Bertonec-Johan: Ljudska vstaja v zgornjem delu Gorenjske . . . , kakor pod op. 4, str. 395; F. Biček, dopolnilna ustna izjava aprila 1971, in Franc Drobnič, ustna izjava novembra 1959.

20. Tone Ferenc, kakor pod op. 11, str. 753.

21. Tonec Ferenc, prav tam in Tone Peternel-Igor: Spomini na leto 1941 in na Poljansko vstajo, Loški razgledi, 1971, str. 24.

22. F. Biček, kakor pod op. 14 in Anton Ambrožič-Božo, dopolnilna ustna izjava novembra 1959.

23. I. Bertonec, kakor pod op. 19.

24. I. Bertonec, kakor pod op. 19, str. 396.

25. Prav tam, in Stane Kersnik-Jelovčan, ustna izjava novembra 1959.

26. Matična knjiga umrlih, urad v Železnikih, kjer je zapisan tudi čas začetka napada, ter orožniško poročilo, nemški arhiv v Gorenjskem muzeju, Kranj; o razmerah na prizorišču zasede, o zajcu in o začetku napada pa so pisali in govorili: I. Bertonec, prav tam; F. Biček, Tone Ambrožič in Janez Žvan, ki so poleg pismenih dali tudi ustne izjave. F. Drobnič, kakor pod 19. Drobnič je bil v Rovtu ranjen, leta 1970 pa je bil žrtev prometne nesreče.

27. Janez Žvan-Dravski, kakor pod 16.

28. Anton Ambrožič-Božo, pismena izjava novembra 1959, arhiv Gorenjskega muzeja, Kranj.

29. Janez Konšek, zaslišanje na gestapu na Bledu in v Begunjah februarja 1942, potem, ko je bil zajet, arhiv RSNZ. Ker so na gestapu te podatke, zaradi preživelih policistov in tudi drugih lahko vzporejali z dejstvi in ker so Konškove izjave izmed vseh navedenih bile povedane le dober mesec za dogajanjem v Rovtu, jim gre zelo verjeti. Seveda pa Konšek ni povedal vsega. Z izjemami je ščitil domačine tako, da »jih ni poznal«, kar je bilo v veliki meri tudi res, saj ni bil prej še nikoli tam. Za kmeta Debelaka, pa je pač moral nekaj reči, zato je izjavil, da se je — kot je rekel Gregorčič — »zelo bal«. On, Konšek pa z njim ni imel nič, kot tudi ne z drugimi domačini. Verjetno pa so gestapovci marsikaj zvedeli tudi od Pavla Kerna, ki jim je kmalu po dogodkih v Rovtu prišel v roke, oziroma je bil njihov agent.

30. Franc Čopi, pisana izjava, Koper, 14. junija 1982, pri avtorju. Franc Čopi-Borotin, rojen 24. 4. 1916, je sedaj edini še živeči udeleženec, borec Cankarjevega bataljona, ki je bil v tej znameniti zasedi. Živi v Kopru.

31. Franc Biček, pisana izjava septembra 1959, arhiv Gorenjskega muzeja, Kranj.

32. Poročilo orožniškega komandanta . . . , kakor pod op. 8.

33. Karawanken Bote, 24. 12. 1941, arhiv Gorenjskega muzeja, Kranj.

34. I. Bertonceľ, kakor pod op. 12, str. 112, kjer tudi on navaja napačno število 46 padlih.

35. I. Bertonceľ, kakor pod op. 12, in Janez Konšek, kakor pod op. 29.

36. Nemška poročila, arhiv v Gorenjskem muzeju, Kranj. Da je napad trajal dobre pol ure, natančneje od 10.45 do 11.20 po nemških dokumentih navajam zato, ker so udeleženci navajali različne čase: od 10 (Bertonceľ), do 15 ali 20 minut (ostali). Trajanje spopada nam tudi pove, kako je bil boj zagrižen in kako bi se lahko (hujše) končalo, če ne bi bilo tistega zajca, saj so še tako padli trije borci, nekaj pa je bilo ranjenih.

37. I. Bertonceľ, kakor pod op. 19, str. 396.

38. Janez Konšek, kakor pod op. 29.

39. Marjan Mažgon, pismena izjava 1981, ki jo je po osebnih razgovorih oskrbel Janez Lušina-Mali, pri avtorju.

40. Janez Konšek, kakor pravkar (o vodenju A. Nartnika), Martinjvrhar Marjan Mažgon, ustna izjava 1981, ter I. Bertonceľ, ustna izjava novembra 1959.

41. Matična knjiga padlih 1941—1945, matični urad Zelezniki, kjer vodijo evdenco za Selško dolino. Šele ob tem sem na matičnem uradu v Zeleznikih »odkril« knjigo umrlih in padlih v Selški dolini, ki so jo vodili medvojni nemški uradi. Tu so vpisani tudi prav vsi padli v Rovtu. V ta spisek so prišli tud Oberwachtmeistra Franza Bruna, ki pa je dejansko padel že 8. avgusta 1941 na Partizanskem vrhu na Jelovici med prvim bojem Cankarjevega bataljona. Prav ta šestinštirideseti, verjetno moti vse, ki so dotlej kaj pisali o Rovtu in navajali 46, namesto pravih 45 padlih policistov. Kot smo videli, število 45 navajajo tudi takratna okupatorjeva poročila in gauleiter Rainer 18. 12. 1941 v Kranju.

42. Edi Šelhaus, pismena in dopolnilna ustna izjava 1978.

43. Tone Ferenc, kakor pod op. 11, str. 752.

44. Tone Ferenc, prav tam, str. 749.

45. Tone Ferenc, prav tam, str. 751—752 in poročilo orožniškega komandanta za Gorenjsko, kakor pod op. 8.

46. Marjan Mažgon, kakor pod op. 39 in I. Bertonceľ, kakor pod op. 19, str. 396.

47. Kakor pod op. 40.

48. Janez Žvan, kakor pod op. 16, I. Bertonceľ, kakor malo prej; Brzovjavki poveljstva XI. armadnega korpusa z dne 14. 12. 1941 poveljstvu II. armade o bojih z Nemci na predelu Blegoša, zbornik NOV VI/1, dok. št. 204 in 205; Tone Ferenc, kakor pod op. 11, str. 754.

49. Janez Žvan in Ivan Bertonceľ, kakor pravkar, ter Edi Šelhaus, ustna izjava 1978.

50. Nemška poročila v Gorenjskem muzeju, Kranj.

51. Kakor pravkar in Tone Ferenc, kakor pod op. 11, str. 750.

52. Tonec Ferenc, prav tam.

53. Tone Ferenc: Vprašanje priključitve..., kakor pod op. 1, str. 190—193.

54. Tone Ferenc, prav tam, in nemški dokumenti v Gorenjskem muzeju.

55. Nemški dokumenti v Gorenjskem muzeju, Kranj, in Tone Ferenc, kakor pod op. 11, str. 756.

56. Prav tam.

57. Prav tam.

58. Tone Ferenc, prav tam, str. 757.

59. Tone Ferenc, prav tam, str. 757—760.

60. Slovenski poročevalec z dne 30. 12. 1941... o odlikovanju Cankarjevega bataljona... Zbornik NOV VI/1, dok. št. 79. Namesto Cankarjevega bataljona v tem dokumentu napak piše Cankarjeve čete, kar pa bistva — to je sporočilo o priznanju in odlikovanju — ne spremeni.

Splošna opomba

Vrsto podatkov in nekaj veznega teksta je zapisanega na osnovi še drugih, tu neimenovanih pričevalcev iz Selške doline, Rovta in drugih krajev. Prav tako pa v tem zapisu ni bilo mogoče objaviti vsega, kar bi ta dogodek, ki mu vso vojno ne tu ne drugod v Evropi ni enakega, po svojem pomenu zaslužil.

Fotografiji padlih Nemcev je posnel gestapovec Pfeifer, in so jih pod njegovim nadzorstvom razvili v foto-ateljeju Julije Šelhaus v Škofji Loki, ki je s sinom Edijem sodelovala v OF. Uspelo ji je eno kopijo prikriti za partizane in tako sta se nam ohranili ti dragoceni fotografiji.